

**Brno
International
Business School®**

Brno International Business School

ZÁKLADY ÚČETNICTVÍ

Martin Landa

KEY Publishing s.r.o.
Ostrava

2008

Vzor citace:

Landa, M. *Finanční a manažerské účetnictví podnikatelů*. Ostrava: KEY Publishing, 2008.

V tomto studijním textu jsou uvedeny informace podle právního stavu k 1. 1. 2008.

**Brno
International
Business School®**

Publikace byla vydána ve spolupráci se soukromou vysokou školou
Brno International Business School (B.I.B.S., a.s.).

Název: Základy účetnictví
Autor: JUDr. Martin Landa
Vydavatel: KEY Publishing s.r.o., Nádražní 733/176, 702 00 Ostrava-Přívoz
v koedici s B.I.B.S., a.s., Lidická 81, 602 00 Brno
Tiskárna: KEY Publishing s.r.o.
Vydáno v roce: 2008
Vydání: první

© JUDr. Martin Landa 2008

ISBN 978-80-87071-86-1 (KEY Publishing s.r.o.)
ISBN 978-80-87255-09-4 (B.I.B.S., a.s.)

Obsah

Průvodce studijním textem	7
I Podnikové účetnictví	10
1.1 Základní pojmy podnikového účetnictví.....	10
1.1.1 Cíl a funkce účetnictví	11
1.1.2 Předmět účetnictví	12
1.1.3 Účetní jednotka.....	13
1.1.4 Účetní období	15
1.1.5 Časový rozsah vedení účetnictví	16
1.1.6 Uživatelé účetních informací.....	17
1.1.7 Účetní soustavy	18
1.2 Finanční a manažerské účetnictví (struktura podnikového účetnictví).....	19
1.3 Systém regulace a harmonizace účetnictví	22
1.3.1 Systém právní úpravy účetnictví v ČR.....	22
1.3.2 Nadnárodní harmonizace účetnictví	25
1.4 Koncepty účetních jednotek ve vztahu k rozsahu vedení účetnictví.....	27
2 Základy finančního účetnictví	35
2.1 Finanční výkazy podniků.....	35
2.1.1 Rozvaha (balance)	38
2.1.2 Výsledovka (výkaz zisku a ztráty).....	38
2.1.3 Přehled o peněžních tocích.....	39
2.1.4 Přehled o změnách vlastního kapitálu	39
2.2 Bilanční rovnice	40
2.3 Analýza obchodních operací	40
3 Účetní zápis obchodních případů.....	55
3.1 Účet	55
3.1.1 T – účet	56
3.1.2 Označení stran účtů (Má dáti a Dal).....	56
3.1.3 Podvojný účetní zápis	56
3.1.4 Zjištění zůstatku účtů.....	59
3.2 Hlavní kniha	59
3.2.1 Označování účtů hlavní knihy	60
3.2.2 Základní pravidla pro vytváření účtů.....	62
3.2.3 Obsah a forma hlavní knihy.....	63

3.3 Účetní deník	65
3.3.1 Obsah a forma účetního deníku.....	65
3.3.2 Vztah deníku a hlavní knihy.....	66
3.4 Od obchodní k účetní operaci.....	67
3.4.1 Účetní doklady a jejich typy	69
3.4.2 Náležitosti účetních dokladů	70
4 Podstata hlavních typů účetních operací – metodický úvod	82
4.1 Ekonomické vztahy podniku – předmět účetnictví.....	82
4.1.1 Externí ekonomické vztahy podniku	83
4.1.2 Interní ekonomické vztahy podniku.....	84
4.2 Majetková a kapitálová struktura.....	87
4.2.1 Majetková struktura podniku.....	87
4.2.2 Kapitálová struktura podniku	90
4.2.3 Oceňování majetku a závazků	92
4.3 Výnosy a náklady	94
4.4 Okamžik uskutečnění účetního případu	96
5 Vybrané operace s majetkem.....	105
5.1 Dlouhodobý nehmotný a hmotný majetek	105
5.1.1 Pořízení nehmotného a hmotného dlouhodobého majetku nákupem	107
5.1.2 Metody odpisování dlouhodobého majetku	108
5.1.2.1 Účetní odpisy.....	110
5.1.2.2 Daňové odpisy	111
5.2 Zásoby.....	113
5.2.1 Vymezení hlavních složek zásob	114
5.2.2 Metody účtování zásob	115
5.2.2.1 Průběžný způsob účtování zásob (metoda A)	115
5.2.2.2 Periodický způsob účtování zásob (metoda B).....	116
5.2.3 Oceňovací techniky u zásob.....	118
5.3 Pohledávky.....	122
5.4 Peněžní prostředky	125
5.4.1 Základní operace u peněžních prostředků.....	127
5.4.2 Peníze na cestě.....	128
6 Vybrané operace se závazky.....	140
6.1 Vznik a úhrada obchodních závazků	140
6.2 Operace spojené s účtováním pracovních vztahů a odvodů (mzdové účetnictví).....	143

6.3	Úvěrové vztahy	146
6.4	Operace spojené s účtováním daňových vztahů (daňové účetnictví)	148
6.4.1	Způsob účtování nákladových daní	148
6.4.2	Způsob účtování daně z příjmů	150
6.4.3	Způsob účtování nepřímých daní.....	150
7	Vybrané operace s vlastním kapitálem	157
7.1	Podstata finančních vztahů k investorům	157
7.2	Operace s vlastním kapitálem u individuálního podnikatele.....	159
7.3	Operace s vlastním kapitálem u akciové společnosti a u společnosti s ručením omezeným.....	160
8	Účetní pravidla.....	167
8.1	Účetní zásady	167
8.1.1	Věrné a poctivé zobrazení skutečnosti	168
8.1.2	Zásada opatrnosti	169
8.1.3	Zásada nezávislosti účetních období.....	169
8.1.4	Zásada oceňování v historických cenách	170
8.1.5	Zásada bilanční kontinuity	170
8.1.6	Zásada stálosti metod	171
8.1.7	Zákaz kompenzace (vzájemného zúčtování)	171
8.2	Kvalitativní požadavky na účetnictví	172
8.3	Účetní záznamy a jejich organizace.....	175
8.3.1	Pojem účetních záznamů	175
8.3.2	Fáze zpracování účetního záznamu.....	177
8.3.3	Oběh účetních dokladů	178
8.3.4	Opravy účetních záznamů	180
8.4	Účetní dokumentace.....	182
9	Finanční reporting a účetnictví.....	189
9.1	Organizace účetních pracovišť aneb „Kam se obrátit pro informace?“	189
9.1.1	Typy podnikových účetních agend.....	190
9.1.2	Začlenění účetních agend do organizační struktury.....	194
9.2	Vnitřní kontrolní systém	196
9.2.1	Kontrolní prostředí	197
9.2.2	Kontrolní postupy.....	197
9.2.3	Předvaha a její použití.....	198
9.2.4	Dokladové a evidenční kontroly	200
9.2.5	Specifika kontrolního systému při použití výpočetní techniky.....	203

9.3 Jak sestavit základní finanční výkazy podniku – rozvahu a výsledek ..	204
9.3.1 Základní kvalitativní požadavky na finanční výkaznictví.....	205
9.3.2 Struktura rozvahy.....	206
9.3.3 Struktura výsledek ..	208
10 Samostatné přílohy.....	217
10.1 Směrná účtová osnova.....	217
10.2 Návrh účtového rozvrhu.....	219
10.3 Vzory účetních výkazů	231
10.4 Výsledky cvičení	233
10.5 Výkladový slovník pojmů	247
Použitá literatura	253

Použité zkratky

V tomto studijním textu jsou použity následující hlavní zkratky:

V500 Vyhláška č. 500/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 563/1991 Sb., o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů, pro účetní jednotky, které jsou podnikateli účtujícími v soustavě podvojného účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

ZDP Zákon č. 586/1992 Sb. o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů.

ZDPH Zákon č. 235/2004 Sb. o dani z přidané hodnoty, ve znění pozdějších předpisů.

ZÚ Zákon č. 563/1991 Sb. o účetnictví, ve znění pozdějších předpisů.

Podnikové účetnictví

Cílem úvodní kapitoly je objasnit moderní chápání podnikového účetnictví, které je definováno jeho cílem, základními funkcemi, předmětem, základní strukturou a způsobem právní úpravy. V navazujících částech kapitoly si pak vysvětlíme koncepci a úlohy finančního a manažerského účetnictví jako dvou základních složek podnikového účetnictví. Dále si vysvětlíme důvody a formy národní a nadnárodní regulace a harmonizace účetnictví a v závěrečné části se seznámíme s aktuální koncepcí typů účetních jednotek ve vztahu k rozsahu vedení účetnictví.

Po prostudování 1. kapitoly budete umět:

1. Vysvětlit účetní cyklus a základní účetní pojmy.
2. Rozlišit účetnictví finanční a manažerské.
3. Odůvodnit potřebu regulace a harmonizace účetnictví.
4. Znat koncepci účetních jednotek ve vztahu k rozsahu vedení účetnictví.

1.1 Základní pojmy podnikového účetnictví

Účetnictví lze stručně charakterizovat jako **proces poznávání, měření, evidence a zprostředkování ekonomických (hodnotových) informací umožňujících rozhodování uživatelů těchto informací.**

Na účetnictví je možné pohlížet i jinak – tím, že účetnictví pracuje s informacemi (ekonomického, hodnotového typu), lze je také charakterizovat jako

informační systém, zobrazující informace o hodnotových vztazích určitého subjektu (tzv. účetní jednotce).

Poznámka

Hodnotovými vztahy a informacemi se rozumí určité jevy vyjádřené v peněžních jednotkách (Kč nebo cizí měně, např. EUR). Příkladem hodnotového vyjádření je údaj o prodejní ceně zboží, uvedený na faktuře.

Pro základní orientaci v tomto procesu je nutné si na úvod vysvětlit některé základní pojmy, které tvoří celkový rámec účetnictví – jsou to:

- cíl a funkce účetnictví (proč se účetnictví vede),
- předmět účetnictví (jaké jevy účetní systém zachycuje),
- vymezení účetní jednotky (koho se účetnictví týká),
- účetní období (za jaké období se účetnictví vede),
- od jakého okamžiku, resp. do kterého okamžiku je účetní jednotka povinna vést účetnictví
- kdo jsou uživatelé účetních informací.

1.1.1 Cíl a funkce účetnictví

Obecně lze **cíl účetnictví** charakterizovat jako kvalitativní stav, který v maximální míře uspokojí informační potřeby uživatelů účetních informací. Jak si však v dalších částech tohoto textu uvedeme, **informační potřeby uživatelů účetních informací jsou velmi různorodé** (například je podstatný rozdíl mezi informačními požadavky managementu podniku pro potřeby řízení a informačními požadavky finančního úřadu pro účely vyměření daňové povinnosti).

Výsledkem těchto různorodých informačních potřeb bylo postupné rozdělení podnikového účetnictví na oblast finančního a manažerského účetnictví.

Cílem finančního účetnictví je dosažení situace, kdy **účetní závěrka** (účetní výkazy a související písemnosti) sestavená na základě účetnictví podává **věrný a poctivý obraz předmětu účetnictví a finanční situace podniku** (§ 7 odst. 1 zákona o účetnictví).

Naproti tomu hlavním cílem manažerského účetnictví je podat **informace o průběhu, výsledcích a perspektivách ekonomické činnosti podniku**, a to v členění podle podnikových výkonů, podnikových organizačních útvarů, případně i podle jiných hledisek.

Účetnictví plní celou řadu funkcí, mezi něž patří zejména:

- od cíle účetnictví se odvozuje jeho informační funkce, kterou je nutné považovat za nejvýznamnější funkci,
- vedením soustavných zápisů o podnikových jevech plní účetnictví funkci registrační,

- je důkazním prostředkem při vedení sporů, zejména při ochraně a uznání práv ve vztahu dlužník – věřitel,
- je základním nástrojem při vyměření daňových povinností.

Ověřovací test

1. Stručně definujte pojem účetnictví.
2. Jaký je cíl finančního účetnictví?
3. Jaký je cíl manažerského účetnictví?

1.1.2 Předmět účetnictví

S problematikou cílů a funkcí podnikového účetnictví úzce souvisí vymezení **předmětu účetnictví**. Předmět finančního účetnictví definuje § 2 zákona o účetnictví tak, že účetní jednotky účtují:

- o stavu a pohybu majetku a jiných aktiv, závazků a jiných pasiv,
- dále o nákladech a výnosech a o výsledku hospodaření.

Na rozdíl od tohoto komplexního pojetí jsou předmětem manažerského účetnictví zpravidla jen některé složky aktiv (zejména zásoby), ale podstatně větší důraz se zde klade na širší sledování nákladů, výnosů a výsledku hospodaření – nikoliv jen za podnik jako celek, ale i v členění podle podnikových výkonů, organizačních útvarů a dalších hledisek.

Podrobněji se s problematikou předmětu účetnictví seznámíme v navazující kapitole v souvislosti s výkladem hlavních typů obchodních operací.

I když si to občas neuvědomujeme, setkáváme se s účetními informacemi téměř na každém kroku. Prostudujte si například následující výňatek z článku (časopis Ekonom č. 39/2004):

Demonstrační příklad: Typy účetních informací

Lafarge zvýšil prognózu zisku

Výrazné zvýšení provozního zisku, růst ve všech čtyřech aktivitách (výrobě granulátů a betonu, cementu, sádry a střešních krytin), posilování pozice v rozvíjejících se ekonomikách, snížení finančních nákladů o 14 %, zvýšení prognóz ziskovosti pro celý letošní rok – v takové situaci se nachází francouzská společnost Lafarge, největší světový producent stavebních materiálů.

V příznivějším prostředí ve světě vykázal Lafarge za první pololetí pozitivní výsledky. Čistý zisk dosáhl 376 milionů eur, což je dvaapůlkrát více než za srovnatelné období loňského roku. Provozní zisk stoupl o 31 %, na 876 milionů eur. Tahounem byla divize cement, která sama realizovala 76 % nárůstu atd.

Úkol:

- a) Z textu článku vyberte typické účetní informace.
- b) V textu jsou uvedeny většinou informace z oblasti finančního účetnictví, ale jsou zde i tři informace, které se týkají manažerského účetnictví – které?

Řešení:

Bod a): Typickými účetními informacemi jsou:

- **provozní zisk**: rozdíl mezi výnosy a náklady z provozní činnosti podniku, tj. z oblasti hlavní výdělečné činnosti podniku,
- **růst** ve všech čtyřech aktivitách: z hlediska účetního se růst vyjadřuje obratem, tj. dosaženými výnosy (tržbami),
- snížení **finančních nákladů** o 14 %: finanční náklady tvoří zejména náklady na úroky z cizího kapitálu (např. úvěrů) a dále pak různé typy finančních poplatků; snížení finančních nákladů lze pravděpodobně interpretovat jako důsledek snížení úvěrového zatížení podniku, což je samozřejmě pozitivní trend,
- **čistý zisk**: jedná se o celkový výsledek hospodaření podniku po odpočtu daně z příjmů.

Bod b): Produktem manažerského účetnictví jsou tyto informace:

- „...**růst ve všech čtyřech aktivitách (výrobě granulátů a betonu, cementu, sádry a střešních krytin)**...“: jde vlastně o výsledek sledování obratu (tj. tržeb) v členění podle hlavních typů podnikových produktů,
- „...**zvýšení prognóz ziskovosti pro celý letošní rok**...“: prognóza ziskovosti je výsledkem ekonomického plánování podniku, což je jedna z hlavních oblastí, spadajících do manažerského účetnictví,
- „**Tahounem byla divize cement**...“: opět se jedná o informaci z oblasti manažerského účetnictví, jedním z jeho úkolů je zjišťování ekonomických informací za různé typy podnikových útvarů.

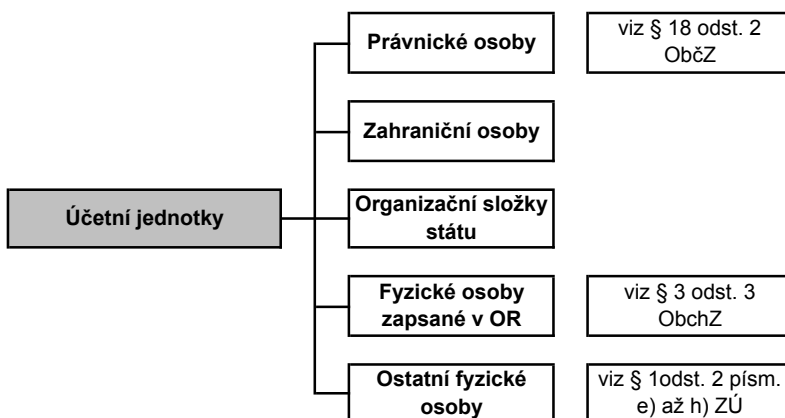
Ověřovací test

4. Jak lze definovat předmět účetnictví ve smyslu zákona o účetnictví?

1.1.3 Účetní jednotka

Vymezení cíle, funkcí a předmětu účetnictví vyžaduje určení subjektu, kterého se účetní procesy a účetní informace týkají a tento subjekt se v účetní praxi označuje jako **účetní jednotka**. Touto **účetní jednotkou je relativně uzavřený celek, za který se vede účetnictví a sestavují účetní výkazy**, přičemž jeho konkrétní identifikaci obsahuje příslušný právní předpis daného státu, v případě českého účetnictví pak § 1 zákona o účetnictví.

Obr. 1-1 Schéma typů účetních jednotek

Vysvětlivky: ObčZ Občanský zákoník
 ObchZ Obchodní zákoník
 ZÚ Zákon o účetnictví
 OR Obchodní rejstřík (veřejný seznam podnikatelských subjektů vedený příslušným krajským soudem).

Zákon o účetnictví podle § 1 odst. 2 za účetní jednotku považuje:

- právnícké osoby, které mají sídlo na území České republiky,
- zahraníční osoby, pokud na území České republiky podnikají nebo provozují jinou činnost podle zvláštních právních předpisů,
- organizační složky státu podle zvláštního právního předpisu,
- fyzické osoby, které jsou jako podnikatelé zapsány v obchodním rejstříku,
- ostatní fyzické osoby, které jsou podnikateli, pokud jejich obrat podle zákona o dani z přidané hodnoty (včetně plnění osvobozených od této daně, jež nejsou součástí obratu) v rámci jejich podnikatelské činnosti přesáhl za bezprostředně předcházející kalendářní rok částku 25.000.000 Kč¹, a to od prvního dne kalendářního roku,
- ostatní fyzické osoby, které vedou účetnictví na základě svého rozhodnutí,
- ostatní fyzické osoby, které jsou podnikateli a jsou účastníky sdružení bez právní subjektivity podle zvláštního právního předpisu, pokud alespoň jeden z účastníků tohoto sdružení je osobou uvedenou v písmenech a) až f) nebo h), nebo
- ostatní fyzické osoby, kterým povinnost vedení účetnictví ukládá zvláštní právní předpis.

¹ Částka 25 mil. Kč platí s účinností od 1.1.2008; před tímto datem stanovoval zákon o účetnictví hranici 15 mil. Kč.

Ověřovací test

5. Uveďte alespoň tři typy účetních jednotek.
6. Po překročení jaké výše obrátu se podnikatel – fyzická osoba stane účetní jednotkou?

1.1.4 Účetní období

Účetní období lze charakterizovat jako časové období, v jehož rámci probíhají běžné účetní operace a na jehož konci se sestavuje účetní závěrka; vzhledem k jeho významu je předmětem úpravy právních předpisů.

Zákon o účetnictví definuje v § 3 odst. 2 účetní období jako **nepřetržitě po sobě jdoucích dvanáct měsíců**. Účetní období se tedy buď shoduje s kalendářním rokem nebo je hospodářským rokem (v zahraniční účetní literatuře je možné se v tomto případě setkat s termínem „fiskální rok“). Z uvedené definice plyne, že hospodářským rokem je účetní období, které může začínat pouze prvním dnem jiného měsíce, než je leden.

Metodická poznámka

Proč by vlastně měl podnik používat jako účetní období hospodářský rok? V praxi jsou pro to nejčastěji tyto důvody:

- a) ekonomický charakter produkce: typickým příkladem jsou zemědělské podniky s rostlinnou výrobou, u kterých volba hospodářského roku (který koresponduje s obdobím růstu a sklizně produktů) zjednodušuje celkový systém účetnictví a plánování; jiným typickým příkladem jsou i soukromé vysoké nebo střední školy, u kterých se pak účetní období shoduje s akademickým (školním) rokem,*
- b) vazba na účetní období mateřského podniku: celá řada zahraničních investorů zakládá v České republice svoje organizační složky nebo dceřině společnosti a přitom tato mateřská společnost používá jako svoje účetní období hospodářský rok; v této situaci je pak žádoucí, aby organizační složka nebo dceřiná společnost v ČR používala stejné účetní období, a to opět v zájmu zjednodušení účetního výkaznictví.*

Specifickým účetním obdobím je období, ve kterém dochází k přechodu z kalendářního roku na hospodářský rok (nebo naopak), při vzniku účetní jednotky či jiných specifických situacích (citovaný zákon tuto situaci řeší v § 3 odst. 2).

Problematiku podmínek uplatnění hospodářského roku řeší § 3 odst. 3 zákona o účetnictví.

Ověřovací test

7. Definujte účetní období.